विषय : नयाँ संविधानमा नागरिकताको संबन्धमा महिला अधिकारकर्मीहरुको अवधारणा र ध्यानाकर्षण पत्र

महिला अधिकार र समानताका लागि महिला अधिकारकर्मीहरुले गरेको संघर्ष लामो छ । लोकतन्त्र भएमात्र महिला अधिकार सुनिश्चित हुन सक्छ भन्ने ठहर गरि 'महिला अधिकार र समानता' का लागि हरेक लोकतान्त्रिक आन्दोलनहरुमा परिवर्तनका पक्षधर राजनीतिक पार्टीहरुमा महिलाहरुले गरेको अगुवाई, सहभागिता एवं सहयोग सबैको सामु छ ।

'नागरिकतामा समान अधिकार' का लागि लोकतान्त्रिक व्यवस्थालाई सर्वोपरी ठान्दै नेपाली महिलाहरुले विभेद रहित प्रावधानअनुरुप नागरिकता प्राप्त गरि समान नागरिकको हैसियत प्राप्त गर्नका लागि हामी महिलाले समुदायदेखि अन्तराष्ट्रिय स्तरसम्म आवाज उठाउँदै आएका हौं ।

महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मुलन गर्ने महासन्धी, १९७९, को धारा ९ ले महिलालाई पुरुष सरह नागरिकता लिन, कायम राख्न र परिवर्तन गर्न समान अधिकार प्रदान गरेको छ । वैवाहिक सम्बन्धको आधार महिलाको स्वेच्छा बेगर नागरिकता परिवर्तन नहुने सुनिश्चित गर्दै पुरुष र महिलालाई आफ्ना सन्तानहरुको नागरिकता निर्धारण गर्ने समान अधिकारको व्यवस्था गरेको छ । साथै 'महिला माथि हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन महासन्धी' को ३० औं देखि अहिले भर्खरै सकिएको ४९ औं सभाबाट समेत राज्यलाई नागरिकतामा समान अधिकार स्थापना गर्न अनुरोध समेत गरिएको हो । राज्यले यसमा प्रतिबद्धता जनाएको हो तर अपशोच, त्यो अझै पनि व्यवहारमा रुपान्तरित भएको छैन ।

बाल अधिकार सम्बन्धी महासन्धी १९८९ को धारा ७ ले बालबालिकाले जन्मनासाथ दर्ता गरिने, आफ्नो नाम राख्न पाउने र राष्ट्रियताको अधिकार पाउने छन् । यदि बालबालिकाहरु राज्यविहीन हुने भएमा राष्ट्रिय कानून र अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेज अन्तर्गतको दायित्व समेत पालन गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख छ । महासन्धीको दफा ८ ले पक्ष राष्ट्रले बालबालिकाको राष्ट्रियता उनीहरुको नाम, परिचय संरक्षण गर्न पाउने अधिकारलाई सम्मान गर्नुपर्ने भन्ने व्यवस्था छ ।

नागरिकता प्रावधानको सर्न्दभमा मुलुक पञ्चायति व्यवस्था र त्यसको समाप्तिपछि प्रजातान्त्रिक व्यवस्थासम्म आई पुग्दा पनि विभेदको चपेटाबाट मुक्त हुन नसकेको यथार्थता हाम्रो सामु रहेको छ । यसै सर्न्दभलाई हेर्दा दोश्रो जनआन्दोलन २०६२।६३ , अन्तरिम सविधान २०६३ हुदै सविधानसभाबाट नयाँ सविधान बन्ने अवस्थामा पनि नागरिकता प्रावधान विभेद पुर्ण बन्दै गएको हाम्रो ठहर छ ।

अहिले देशमा ठूलो राजनैतिक परिवर्तन भएको छ । सामाजिक रुपान्तरण र राष्ट्रलाई अग्रगती दिन प्रण गर्ने नेताहरु सरकार र सदनमा हुनुहुन्छ । यो अवधिमा निश्चय पनि केहि नीति र कानुनहरुमा परिवर्तन भएका छन् । त्यो सकारात्मक कुरा हो । तर, हाम्रा मानसिकता र सोच अझै पनि पुरानै छन् । फलस्वरुप त्यस्ता नियम र कानुनहरु व्यवहारमा रुपान्तरित हुन सकेका छैनन् । जसका कारण हामी महिलाहरु अझै पनि दोस्रो दर्जाको नागरिकका रुपमा बाँच्न बाध्य बनाइएका छौं ।

देशको अग्रगती र सामाजिक रुपान्तरणमा विश्वास राख्ने कुनै पनि नेतालाई यो सहज हुनु हुँदैन भन्ने हाम्रो मान्यता छ ।

यी नै पृष्ठभूमिमा अब बन्ने नयाँ संविधान अविभेदको सिद्धान्तमा आधारित हुनुपर्दछ जसले समानतालाई सुनिश्चित गर्नु पर्दछ भन्ने हामी मान्दछौं । तर गत कार्तिक १८, २०६७ मा संविधान सभामा रहेका दलहरु बीचबाट बनेको उच्चस्तरीय कार्यदलले नागरिकताको सम्बन्धमा गरेको सहमतीले हामीलाई फेरि पनि फरक हैसियतको नागरिक बनाएको सन्दर्भले हामी स्तब्ध भएका छौं । त्यसमा असहमती जाहेर गर्दछौं । उक्त सहमतीलाई अविलम्ब सच्याउँदै राजनीतिक पार्टिहरु र सरकार प्रत्येक नेपालीलाई समानताको आधारमा व्यवहार गर्न प्रतिबद्ध छन् भन्ने सार्वजनिक गर्न अनुरोध गर्दछौं । उक्त कार्तिक १८ गते गरिएको सहमतिका निम्न बुँदाहरुमा हाम्रो असहमति रहेको जानकारी गराउदछौं ।

- नेपाली नागरिकसंग विवाह गर्ने विदेशी महिलाले नेपालको नागरिकता लिन चाहेमा निजलाई विदेशको नागरिकता परित्याग गर्ने कारबाहि चलाएपछि नेपालको अंगीकृत नागरिकता प्रदान गर्न सकिने तर नेपाली महिलासंग विवाह गर्ने विदेशी पुरुषले बैवाहिक अंगीकृत नागरिकता लिन चाहेमा पन्ध्र बर्षसम्म नेपालमा स्थायी बसोबास गरेको हुनुपर्ने व्यवस्था समानतामा आधारित छैन ।
- नेपाली नागरिक आमाबाट जन्म भई नेपालमा नै बसोवास गरेको र बाबुको पहिचान नभएको व्यक्तिलाई बंशजको नागरिकता प्रदान गर्ने तर सो व्यवस्थाको प्रतिवन्धात्मक वाक्यंशमा बाबु विदेशी नागरिक भएको प्रमाणित भएमा त्यस्तो व्यक्तिको नागरिकता स्वतः अंगीकृत नागरिकतामा परिणत हुने व्यवस्थाले व्यक्तिको स्वतन्त्र पहिचानको अधिकारमाथी कुठाराघात गरेको छ ।
- यस्तै वंसजको नागरिकता प्राप्त गर्न आमा र बाबु दुवै नेपाली नागरिक हुनुपर्ने प्रावधान र नेपाली पुरुषसंग वैवाहिक सम्बन्ध भएकी महिलाले तत्कालै नागरिकता पाउने प्रावधानको परिप्रेक्ष्यमा नेपालीबाबुको सन्तानले वंसजको नागरिकता पाउने र नेपाली आमाको सन्तानले अंगीकृत नागरिकता पाउने अवस्था छ । यसले गर्दा आफ्नो सन्तानलाई नागरिकता प्रदान गर्ने अधिकारमा समेत महिलाहरुलाई विभेद भएको छ ।
- साथै नेपाली आमाबाट जन्म भएका बाबुको पहिचान नभएका नेपाली नागरिक रहेको अवस्थाबाट यदि बाबु विदेशी प्रमाणित भएमा त्यस्ता व्यक्तिहरुका हकमा मुलुकको महत्वपूर्ण पदमा आसिन हुन नसक्ने अवस्थाले नेपाली आमाबाट जन्म भएका र नेपाली बाबुबाट जन्म भएका सन्तान बीच विभेद भएको छ ।

तसर्थ आगामी बन्न लागेको भावी संविधानमा लैंगिक न्याय र अधिकारमुखी सिद्धान्तलाई प्रमुख संयन्त्रको रुपमा प्रयोग गरी महिला मानवअधिकारको सम्मान र पहिचान गर्नको लागि राज्यको दायित्व रहेको तर्फ समेत ध्यानआकर्षण गर्न चाहन्छौं ।

यसका लागि यहाँहरुको पार्टीहरुका तर्फबाट हाम्रा निम्न सुझावहरु सहित पहल गर्नु हुन अनुरोध गर्दछौं :

१. नेपाली नागरिकका सन्तानका सम्बन्धमा :

नेपाली नागरिकका सन्तान कुनै पनि अवस्थामा गैर नेपाली वा अनागरिक हुने अवस्था नयाँ संविधानले सिर्जना गर्नुहुदैन । यसका लागि आमा वा बाबुमध्ये एकजना नेपाली रहेछ भने उनका सन्तान निर्विवाद बंशजको नेपाली नागरिक हुने व्यवस्था गरिनुपर्दछ ।

२. दम्पतीको सम्बन्धमा

नेपाली नागरिकसंग विवाह गर्ने विदेशी नागरिक रहेछ र उक्त व्यक्ती नेपालमा बस्न चाहन्छ भने उसलाई आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक अधिकार सहितको वैवाहिक परिचय पत्रको व्यवस्था गरिनुपर्दछ ।

३. वैवाहिक सम्बन्धमा

क) नेपाली नागरिकका विदेशी दम्पतीलाई वैवाहिक नागरिकता दिने सन्दर्भमा लिंगको आधारमा कुनै पनि विभेद नगरी निश्चित अवधि नेपालमा वसोवास गर्नुकासाथै अन्य तोकिएको मापदण्ड पुरा गरेको हुनुपर्ने व्यवस्था गरिनुपर्दछ । यसरी अवधि र मापदण्ड तोक्दा कम्तिमा पनि छिमेकी राष्ट्रहरुले गरेको व्यवस्था अध्ययन गरी मानव अधिकारको मापदण्ड अनुरुप गर्नु आवश्यक पर्दछ ।

ख) विदेशी पति र पत्नि दुवैका लागि समान पूर्वसर्तहरु भएका प्रावधानहरु समावेश गरिनुपर्छः जस्तै छोटो बसाइ अवधि र अङ्गीकरण मार्फत् पूर्ण नागरिकता प्राप्त नगरुन्जेलसम्म मत खसाल्नेबाहेकका अधिकारहरु पाउनेगरी अस्थायी परिचयपत्र जारी गर्नुपर्दछ ।

४.अंगिकृत नागरिकता सम्बन्धमा

अंगिकृत नागरिकता प्राप्त व्यक्तिलाई संवैधानिक निकायको सदस्यमा लैजान प्रावधान खुल्ला गर्ने हो भने नागरिकता प्राप्त गरिसकेपछि पुरा गर्नुपर्ने थप मापदण्डको व्यवस्था गरिनुपर्दछ ।

५. बैदेशिक रोजगार वा कामको शिलशिलाबाट जन्मिएका सम्बन्धमा

वैदेशिक रोजगार वा कुनै कामको सिलसिलामा विदेशमा छदा जन्मेका बालबालिकाको हकमा आमा नेपाली नागरिक भएमा जहाँ जन्मेता पनि नेपालमा बसोबास गरेमा बंशजको आधारमा नेपाली नागरिक हुने ।

६. **बालबालिकाको सम्बन्धमा**

क) नेपाली सरहदभित्र फेला परेको पितृत्व वा मातृत्वको ठेगान नभएको प्रत्येक नाबालक, निजको बाबु वा आमाको पत्ता नलागेसम्म वंशजको नाताले नेपालको नागरिकता प्राप्त गर्ने ।

ख) बाबुआमाको पहिचान नखुलेका नावालकको पक्षमा हुनेगरी बाबुको पहिचान नखुलेका नाबालकसम्बन्धी मस्यौदाका प्रावधानहरुको समिक्षा गर्नुपर्छ र यसरी बाबु वा आमा एकजनाको आधारमा वंशजको नागरिकता दिने प्रावधानलाई मान्यता दिनुपर्छ ।

अन्त्यमा, आफैलाई जन्म दिने आमा–बाबु र आफैले जन्माएका सन्तानप्रति गरिने समान व्यवहार र सम्मानित दृष्टिकोणले नेपाली नागरिकको शिरलाई उचो बनाउने छ । र, यस काममा यहाँ र यहाँको दलको सकारात्मक सोच र पहल रहने कुरामा हामी विश्वस्त हुन चाहन्छौ ।

gful/stfdf ;dfg clwsf/sf nflu dlxnf ;+hfn

- *संकल्प- शान्ति, न्याय र लोकतन्त्रका लागि समावेशी महिला संजाल*
- *नीति वकालतका लागि महिला संजाल*
- *महिला सुरक्षा दबाब समुह*
- *महिला मानव अधिकार रक्षक संजाल*
- *शान्तिमालिका*